

Kanon 10. Zakonika i stečena prava.

Piše: Dr. I. A. Ruspini.

SUMMARIUM:

Can. 10. *Codicis Juris Canonici et jura quaesita. Summariium: I. Leges per se tantum futura respiciunt. Exponitur et probatur dictum principium. Applicatur dein licitati, valori, efectibus et rescissioni actus et contractus, terminis legalibus ad actus ponendos, durationi muneris et potestatis, praescriptioni, poenis et ordini procedendi. II. Leges per se jure quaesita non tollunt. Proponitur notio juris quaesiti sensu stricto et explicatur. Indicatur dein ratio ob quam leges per se jure quaesita non tollant. Afferuntur loco ultimo e Codice exempla legum, qua jura quaesita tollunt.*

I. Zakoni tiču se po sebi samo budućnosti. Dok nema zakona, ne može ni djelovati. Nemoguće je s toga da bi dopuštenost kojega čina (propusta), koji je ranije stavljen, ovisna bila od kasnijeg zakona; jednako je nemoguće da bi valjanost čina, koji je ranije stavljen, ovisna bila od kasnijeg zakona za ono vrijeme, koje je proteklo prije nego li je taj kasniji zakon na snagu stupio. Naprotiv je moguće da kasniji zakon ranije stavljenom činu, koji s njim nije u skladu, oduzme valjanost za ono vrijeme, koje slijedi od kasnijega zakona dalje, no to ne biva redovno i po sebi, već samo iznimno i na osnovu posebne odredbe, jer bi inače ugrožena bila potrebna pravna sigurnost.

To su razlozi, zašto je u kan. 10. Zakonika izrečeno: »Leges respiciunt futura, non praeterita, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur«. ¹ Nauka isto izrazuje zasadam: »lex (per se) non agit retro«.

¹ Jednako starije crkv. pravo u cap. 13. X. 1, 2.: »... Cum leges et constitutiones futuris certum sit dare formam negotiis, non ad praeterita facta trahi, nisi nominatim in eis de praeteritis caveatur«. Jednako i rimsko pravo u l. 9. C. 1, 14.: »Leges et constitutiones futuris certum est dare formam

Što vrijedi za zakon, vrijedi i za općenito autentično tumačenje, koje je restriktivno ili ekstenzivno, kao i za općenito autentično tumačenje dvojbeni zakona, jer je takovo tumačenje zapravo novi zakon.²

Primjenjujemo rečeno načelo (»lex non agit retro«) u točkama, koje slijede:

1°. **Dopuštenost čina.** Dopuštenost čina (propusta), prosuđuje se isključivo po zakonima, koji su bili na snazi, kad je čin stavljen.

2°. **Valjanost čina.** Valjanost čina obzirom na privolju, formu te pravnu i djelatnu sposobnost prosuđuje se isključivo po zakonima, koji su bili na snazi, kad je čin stavljen.

3°. **Učinci čina.** Učinci čina, koji je stavljen pod ranijim zakonom, prosuđuju se i odmjeruju se po ranijem zakonu za vrijeme pred novim zakonom, a po novom zakonu za vrijeme od novog zakona dalje.

Rečeno vrijedi za one čine, kojih je moć u neprekidnoj vezi sa zakonom te se skupa sa zakonom mijenja. Učinci ostalih čina, koji su stavljeni pod ranijim zakonom, prosuđuju se i odmjeruju po ranijem zakonu i za vrijeme od novog zakona dalje. Tako se pravni učinci valjana ugovora, koji je sklopljen pod ranijim zakonom, prosuđuju i odmjeruju po ranijem zakonu i nakon što je novi zakon na snagu stupio, jer se ugovorom međusobni pravni odnosi stranaka uređuju i utvrđuju za sve vrijeme, kroz koje ugovor traje, pa se dosljedno tomu ovi odnosi moraju za čitavo dotično vrijeme prosuđivati po zakonu, pod kojim je i prema kojemu ugovor sklopljen, ma taj zakon međutim i prestao.

4°. **Razrešivost ugovora i razlozi razrešenja.** Razrešivost ugovora i razlozi razrešenja ugovora, koji je sklopljen pod ranijim zakonom, prosuđuju se po ranijem zakonu i nakon što je novi zakon na snagu stupio.

negotiis, non ad facta praeterita revocari, nisi nominatim etiam de praeterito tempore adhuc pendentibus negotiis tantum sit«. Jednako i moderni građanski zakoni (na pr. talijanski čl. 2; austrijski § 5; francuski čl. 2).

² Cod. can. 17, § 2.: »Interpraetatio authentica, per modum legis exhibita, eandem vim habet ac lex ipsa; et si verba legis in se certa declaret tantum, promulgatione non eget et valet retrorsum; si legem coarctet vel extendat aut dubiam explicet, non retrotrahitur et debet promulgari«.

Razrešivost ženidbe i razlozi razrešenja prosuđuju se po novom zakonu, jer nijesu predmet privatne raspoložbe.

5°. Rok za stavljanje čina. Proširi li novi zakon dojakošnji zakonski rok za stavljanje čina, vrijedi prošireni rok za one slučajeve, gdje je već prije novoga zakona počeo teći kraći rok ranijeg prava, a nije bio dokončan.

Suzi (skrati) li novi zakon dojakošnji zakonski rok za stavljanje čina, vrijedi suženi rok, računajući ga od dana novoga zakona, za one slučajeve, gdje je već prije novoga zakona počeo teći rok ranijega zakona, a nije bio dokončan, ako je već minulo vrijeme kraće od roka novoga zakona; naprotiv vrijedi dulji rok ranijega zakona, računajući ga od časa kad je počeo teći, ako je do novoga zakona minulo jednako ili dulje vrijeme od roka novoga zakona.

6°. Trajanje službe i vlasti. Proširi li novi zakon prema ranijemu trajanje službe ili vlasti, vrijedi novi zakon za one slučajeve, gdje je služba ili vlast dobivena prije novoga zakona, ako ju je dotičnik još imao u času, kad je novi zakon na snagu stupio; ostaje dakle dotičniku služba ili vlast još sve dotle, dok ne izmine od časa primitka čitavo vrijeme, što ga novi zakon određuje.

Suzi (skrati) li novi zakon prema ranijemu trajanje službe ili vlasti, vrijedi novi zakon za one slučajeve, gdje je služba ili vlast dobivena prije novoga zakona; ostaje dakle dotičniku služba ili vlast još dotle, dok se od primitka ne navrši vrijeme novoga zakona, ako do novoga zakona još nije isteklo čitavo vrijeme novoga zakona, a gubi službu ili vlast umah, čim novi zakon na snagu stupa, ako je od primitka do tog časa već isteklo čitavo vrijeme novoga zakona.

Dokine li novi zakon neku službu naprosto, gube ju umah svi, koji su tu službu pod ranijim zakonom dobili.

7°. Preskripcija. Sposobnost osobe i prikladnost stvari za preskripciju, koja nije dovršena pod ranijim zakonom, prosuđuje se po novom zakonu.

Što se tiče vremena, koje je potrebno za preskripciju, mjerodavan je novi zakon, ako je preskripcija pod njim započela, a raniji zakon, ako je pod ranijim zakonom započeta i dovršena bila. Ako je pako pod ranijim zakonom započela, a nije pod njim dovršena bila, to treba razlikovati, da li novi zakon prema ra-

nijemu potrebno vrijeme proširuje ili suzuje. U prvom slučaju valja primijeniti novi zakon, t. j. posjed mora trajati još toliko vremena, koliko još manjka do potrebnog roka novoga zakona. U drugom slučaju valja primijeniti raniji zakon, ako je posjed pod njim trajao preko roka novoga zakona, a inače novi zakon.

Što se tiče prekidanja (*interruptio*) i mirovanja (*suspensio*) preskripcije, valja primijeniti onaj zakon, koji je na snazi u času, kada se je odnosni događaj zbio.

Što se tiče ostalih uvjeta, to valja razlikovati, da li ih novi zakon umanjuje ili umnaža. U prvom slučaju računa se vrijeme koje je proteklo pod ranijim zakonom, a u drugom se ne računa.

8°. *K a z n e*. Novi kazneni zakon dokida raniji, pa zato potpadaju kazni novoga zakona, bila ta kazna »ferendae« ili »latae sententiae«, oni prekršaji, koji su dovršeni iza novoga zakona.

Na prekršaje dovršene pod ranijim zakonom, a glede kojih do novoga zakona još nije bila kazna *ferendae sententiae* izrečena, valja primijeniti novi zakon, ako je novi blaži od ranijega a raniji zakon, ako je raniji blaži od novoga.⁴ Razlog je, što se krivac ne može kazniti većom kaznom nego li je ona, koju je zaslužio. Novi je zakon dašto i onda blaži, ako nikakvu kaznu ne ustanovljuje.

Kazna »ferendae sententiae« ranijega zakona, koja je izrečena bila (*sententia condemnatoria*) prije novoga zakona, ostajala bi po sebi u kreposti i nakon novoga zakona, koji dokida raniji zakon ili njegovu kaznu; isto tako ostajala bi po sebi u kreposti i nakon novoga zakona, koji dokida raniji zakon ili njegovu kaznu, ona kazna »latae sententiae« ranijega zakona, koja je ipso jure već prije novoga zakona nastupila. No Zakonik⁵ izrijekom ustanovljuje, da te kazne, bile »ferendae« ili

³ Cod. can. 22.: »Lex posterior, a competenti auctoritate lata, abrogat priori, si id expresse dicat, aut sit illi directe contraria, aut totam de integro ordinem legis prioris materiam...« Cod. can. 2226, § 2.: »Licet lex poenalis posterior obroget anteriori, si tamen delictum, quando lex posterior lata est, iam commissum erat, applicanda est lex reo favorabilior.«

⁴ Vd. Cod. can. 2226, § 2. cit. u op. 7.

⁵ Can. 2226, § 3.: »Quod si lex posterior tollat legem vel poenam tantum, haec statim cessat, nisi agatur de censuris iam contractis«. Ovo vrijedi koli za zakone sadržane u Zakoniku, toli za zakone, koji će iza Zakonika izdani biti.

»latae sententiae«, izuzevši cenzure »latae sententiae«, umah prestaju, čim na suagu stupi novi zakon, kojim se ukida raniji zakon ili njegova kazna. Tu se dakle novi zakon proteže i na prošlost te djeluje unatrag.

U smislu Zakonika neće se moći iza novoga zakona izdati deklaratorna sentencija o cenzuri latae sententiae, u koju je tko prije novoga zakona pao, ako novi zakon dokida dotični raniji zakon ili njegovu kaznu.

9°. P o s t u p a k. U pogledu formalnog prava, t. j. načina postupanja, koji u sudu toli izvan suda, mjerodavan je novi zakon i za one slučajeve, gdje je postupak već pod ranijim zakonom započeo, a nije do novoga zakona dovršen bio, u koliko još nije dovršen.⁶

II. Zakoni ne diraju po sebi u stečena prava. Sva su prava (subjektivna) u svom postanku zavisna od zakona (odnosno običaja), pod kojim su i prema kojemu nastala, no nijesu sva prava podjedno i u svom opstanku zavisna od zakona (odnosno običaja), pod kojim su i prema kojemu nastala. Neka su dakle prava u neprekidnoj i trajnoj zavisnosti od zakona, a druga nijesu. Koja su prava jedne a koja druge vrste?

Sva su prava (subjektivna) u vezi sa stanovitom činjenicom (factum juridicum), što ju zakon određuje. Ta činjenica ili je samo pretpostavka (uvjet), pod kojom sam zakon pravo daje, ili je pako istinski uzrok, koji prava stvara (daje). U prvom slučaju dobiva se pravo neposredno po samom zakonu, a u drugom slučaju neposredno po dotičnoj činjenici kao posebnom pravotvornom naslovu. Takovi su pravotvorni naslovi: ugovor, preskripcija, pravomoćna presuda, izbor, otpis i dr. Gdje

⁶ U dekretalu Klementa V. »Dispendiosam« (cap. 2. in Clem. 2, 2), kojim se za neke parnice uvodi skraćeni postupak, veli se izriječkom, da uvedeni skraćeni postupak valja uporabiti i na ranije započete parnice (»Volentes non solum ad futura negotia, sed etiam ad praesentia et adhuc etiam per appellationem pendencia hoc axtendi.) Rečeni dekret citiran je u notama pri kan. 10. Zakonika. Uza sve to ne dvojimo da novi postupni red Zakonika vrijedi i za nastavak ranije započete parnice. Spomenutu stavku dekretala (»Volentes etc.) shvaćamo onamo, da je samo radi veće jasnoće uvrštena, a citaciju dekretala u noti pri kan. 10. smatramo omaškom, ako bi se imala odnositi na rečenicu »nisi nominatim in eis de praeteris caveatur«.

je odnosna činjenica jedino pretpostavka za pravo, tamo traje pravo samo dotle, dok je na snazi dotični zakon; naprotiv gdje je odnosna činjenica istinski uzrok prava, tamo traje pravo i nakon što je dotični zakon prestao, jer je tu pravo osnovano na već dovršenom djelovanju uzroka, koji ga je proizveo. Ova potonja prava nazivlju se »stečena prava« (jura quaesita).⁷

Stečena prava u tehničkom smislu jesu dakle ona prava, koja su dobivena neposredno po posebnom pravotvornom naslovu te nijesu u svom opstanku zavisna od zakona, pod kojim su i prema kojima nastala. Dokine li novi zakon raniji, pod kojim su t. zv. stečena prava dobivena, ne prestaju tim ova prava, izim da ih novi zakon napose ukine. Po sebi dakle ne diraju zakoni u stečena prava.

Drugo je pravo, a drugo sadržaj prava. Neki pravotvorni naslovi (napose ugovori) i daju pravo i podjedno određuju njegov sadržaj, dok drugi pravotvorni naslovi doduše pravo daju, ali im sadržaj određuje sam zakon te se promjenom zakona mijenja i sadržaj prava. Sadržaj prava (vlasti) crkv. službenika određuje crkveni zakon, te se novim zakonom taj sadržaj mijenja.

Što se tiče stečenih prava, koja su do novoga Zakonika u kreposti bila, imademo u Zakoniku⁸ izričitu ustanovu, da u nje novi u Zakoniku sadržani zakon ne dira, izim da je u njemu ino određeno.

Što se tiče prava stečenih iza novoga Zakonika reskriptom, imademo u Zakoniku⁹ izričitu ustanovu, da u nj' novi iza novoga Zakonika izdani zakon ne dira, izim da je u njemu ino određeno.

Što se tiče ostalih iza novoga Zakonika stečenih prava, nemamo u Zakoniku izričite ustanove, da u nje novi iza novoga Zakonika izdani zakon ne dira, ali to slijedi iz načela, da se novi zakon po sebi tiče samo budućnosti, koje načelo Zakonik izrije-

⁷ Ispor. Vermeersch et Creusen, Epitome Juris Canonici, ed. 2., I, 59; Chelodi, Jus de personis, pag 94. 102.

⁸ Can. 4.: »Jura aliis quaesita... integra manent, nisi huius Codicis canonibus expresse revocentur«.

⁹ Can. 60, § 2.: »Per legem contrariam nulla rescripta revocantur, nisi aliud in ipsa lege caveatur, aut lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis«.

kom usvaja.¹⁰ Pravne naime činjenice (facta juridica), na kojima se upitna (stečena) prava temelje, zbile su se pred novim zakonom, dakle u prošlosti, pa se on njih po sebi ne tiče, jer se svaki zakon po sebi tiče samo budućnosti i ne djeluje unatrag.

Navodimo neke primjere iz novoga Zakonika, gdje novi zakon na osnovu posebne odredbe ukida stečena prava, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

1°. U Zakoniku određuje se:¹¹ Ko je položio bilo doživotne bilo privremene zavjete u kojem redu, ne može istodobno, t. j. dok ga ti zavjeti vežu, pripadati nikojem trećem redu, ma i ranije u nj' upisan bio; vrati li se riješen zavjeta u svijet, oživljuje raniji upis u treći red.« Ovom se ustanovom privremeno obeskreppljuje svaki raniji upis u treći red, pa i onaj upis, koji se je zbio prije, nego li je novi zakon na snagu stupio. Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon ukida stečeno pravo, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

2°. U Zakoniku¹² ustanovljuje se da svaka župna crkva mora imati svoju krstionicu; te se podjedno opozivlje i zabacuje svaki tomu protivni statut, povlastica i običaj, pa dopušta samo stečeno već skupno pravo. Ovom se odredbom Zakonika svako stečeno pravo na krstionicu, koje bi bilo isključivo (jus exclusivum) naprama župnoj crkvi, dokida ukoliko je isklju-

¹⁰ I inače uzima Zakonik (can. 48. 50. 68. 85.) obzir na stečena prava. Ispor. Reg. Cancell. 16. de non tollendo jus quaesitum.

¹¹ Can. 704.: »§ 1. Qui vota nuncupavit vel in perpetuum vel ad tempus in aliqua religione, nequit simul ad ullum tertium Ordinem pertinere, etsi eidem antea fuerit adscriptus. § 2. Si solutus a votis ad saeculum redierit, antiqua adscriptio reviviscit.«

¹² Can. 774, § 1.: »Qualibet paroecialis ecclesia, revocato ac reprobato quovis contrario statuto vel privilegio vel consuetudine, baptismalem habeat fontem, salvo legitimo jure cumulativo aliis ecclesiis jam quaesito«. — Ispor. Comm. Pontif. ad Cod. can. auth. interpr. od 12. Nov. 1922. (AAS, XIV, 662): »Canonem 774, § 1, ita intelligendum esse, ut ecclesia quae jus fontis habet cumulativum cum aliis totius civitatis ecclesiis paroecialibus, illud obtineat etiam prae ecclesiis paroecialibus noviter in civitate erectis cum fonte baptismali. At jus fontis cumulativum in posterum obtineri nequit ex consuetudine, quae corruptela dicenda est. Ecclesia vero quae ante Codicis promulgationem habebat jus fontis exclusivum prae aliis ecclesiis paroecialibus, post Codicis promulgationem erectoque in eisdem ecclesiis fonte ad praescriptum citati canonis, nonnisi jus cumulativum obtinet, salvo praescripto can. 778.«

čivo i pretvara u skupno (jus cumulativum). Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon dira u stečeno pravo, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

3°. U Zakoniku¹³ izriče se, da se na osnovu valjanih zaruka ili valjanog jednostavnog obećanja ženidbe ne može sudbenim putem tražiti ispunjenje obećanja. Ovom odredbom novi zakon ukida naprosto tužbu na ispunjenje obećanja, pak se zato ne može danas ni na osnovu zaruka sklopljenih pod ranijim zakonom sudbenim putem tražiti ispunjenje obećanja, iako je raniji zakon takovu tužbu dopuštao. Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon dira u stečeno pravo, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.¹⁴

4°. U Zakoniku¹⁵ određuje se, da zastupnik ne može valjano sklopiti ženidbe, ako nema pismene punomoći. Ovom ustanovom obeskrepljuje se ranija¹⁶ valjana usmena punomoć. Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon dira u stečeno pravo (zastupnikovo), gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

5°. U Zakoniku¹⁷ određuje se, da je svećeniku za valjano prisustvovanje potrebna pojedinačka delegacija, te da ne do-

¹³ Can. 1017, § 3.: »At ex matrimonii promissione, licet valida sit nec ulla justa causa ab eadem implenda excuset, non datur actio ad petendam matrimonii celebrationem; datur tamen ad reparationem damnorum, si qua debeatur«. — Ispor. Comm. Pontif. dd. 2. et 3. Jun. 1918. (AAS. X, 345): »Codici, etiam quoad sponsalia et impedimenta, non esse vim retroactivam: sponsalia autem et matrimonia regi jure vigenti quando contracta sunt vel contrahentur, salvo tamen, quoad actionem ex sponsalibus, canone 1017, § 3.«.

¹⁴ Dokinuta je t. zv. »obligatio canonica«, dok ostaje na snazi t. zv. »obligatio naturalis«.

¹⁵ Can. 1089, § 1.: »Firmis dioecesanis statutis desuper additis, ut matrimonium per procuratorem valide ineatur, requiritur mandatum speciale ad contrahendum cum certa persona, subscriptum a mandante et vel a parcho aut Ordinario loci in quo mandatum fit, vel a sacerdote ab alterutro delegato, vel a duobus testibus«.

¹⁶ Po ranijem zakonu dostajala je za valjanost usmena punomoć. Govorimo o slučaju, gdje je takova punomoć pod ranijim pravom dana. Brak sklopljen pred novim zakonom na osnovu takove punomoći dašto da je valjan.

¹⁷ Can. 1096, § 1.: »Licentia assistendi matrimonio concessa ad normam can. 1095, § 2, dari expresse debet sacerdoti determinato ad

staje općenita, izim da se radi o kapelanu dotične župe. Ovom ustanovom obeskrepljuje se svaka druga ranija¹⁸ općenita delegacija. Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon dira u stečeno pravo, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

6°. U Zakoniku¹⁹ određuje se, da sve nadarbine i kanonikate u stolnim i zbornim crkvama, izuzevši dostojanstva, slobodno podjeljuje biskup, saslušavši kaptol, te se podjedno zabacuje svaki protivni običaj i dokida svaka protivna povlastica, a ostavlja na snazi samo protivna ustanova osnivača (lex fundationis).²⁰ Ovom se odredbom novoga zakona ukidaju sva stečena prava, koja se kose sa slobodnom biskupskom podjelbom, izuzevši jedino ono stečeno pravo, koje se temelji na ustanovi osnivača. Tu dakle imademo slučaj, gdje novi zakon dira u stečena prava, gdje se dakle tiče prošlosti i djeluje unatrag.

7°. U Zakoniku²¹ zabacuje se svaka opcija u stolnim i zbornim crkvama, izuzevši onu, koja se temelji na ustanovi osnivača (lex fundationis). Time je ukinuto svako stečeno pravo opcije u stolnim i zbornim kaptolima, izuzevši ono pravo opcije, koje se temelji na ustanovi osnivača.²²

matrimonium determinatum, exclusis quibuslibet delegationibus generalibus, nisi agatur de vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sint; secus irrita est.

¹⁸ Po ranjem zakonu dostajala je svaka općenita delegacija, a ne samo ona, koja je dana bila kapelanu. Govorimo o slučaju, gdje je pod ranijim zakonom općenita delegacija podijeljena drugom svećeniku. Brak je dašto valjan, ako je pred takovim svećenikom sklopljen prije, nego li je novi zakon na snagu stupio.

¹⁹ Can. 403.: »Exceptis dignitatibus, ad Episcopum pertinet, audito Capitulo, conferre omnia et singula beneficia ac canonicatus in ecclesiis tum cathedralibus tum collegialibus, reprobata quavis contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio, sed firma contraria fundationis lege et praescripto can. 1435«.

²⁰ »Lex fundationis« znači ovde odredbu, što ju je prigodom osnutka nadarbine dao onaj, koji je od svoga nadarbinu opskrbio potrebnom imovinom. Vd. rješenje Congr. Concilii in Nicosien. dd. 9. Jun. 1923. (AAS, XVI, 432—436).

²¹ Can. 396, § 2.: »Prohibetur optio, reprobata contraria consuetudine«. — Can. 422, § 3.: »Jus optandi, si ex lege fundationis competat non est capitulari jubilato«. — Vd. također can. 403. cit. u op. 19.

²² Vd. op. 20.

U Zakoniku²³ izriče se, da kanonik-jubilarac ne može optirati ni onda, kad ustanova osnivača (kanonike općenito ili kanonike-jubilarce napose) na opciju ovlašćuje. Tu se dakle dokida i ono stečeno pravo opeije, koje se temelji na ustanovi osnivača.

Ovo su dva daljnja slučaja, gdje novi zakon dira u stečena prava, gdje se dakle tiče prošlosti te djeluje unatrag.

²³ Vd. can. 422, § 3. cit. u op. 21.